

Ingezonden

De turkendisco, de Spiegelheks en Vrouw Holle Grappige en griezelige verhalen van leerlingen

Theo Meder (TCULT)

Misschien herinneren jullie je de enquête nog die eind vorig jaar hier op school is gehouden. Er werden toen onder meer vragen gesteld over het spreken van straattaal, het vieren van feestten, het uithangen van de vlag, het vertellen van verhaaltjes en het zingen van liedjes. Aan de statistische verwerking van de door jullie ingevulde gegevens wordt nog steeds gewerkt.

Omdat ik de verhaal-onderzoeker ben, heb ik al eens wat nader zitten kijken welke antwoorden jullie hebben ingevuld bij het vertellen van verhalen. Ik heb zo de indruk gekregen dat jongens wat vaker moppen vertellen dat meisjes. Zo op het eerste gezicht zie ik geen verschil tussen etnische groepen: voor het vertellen van moppen maakt het weinig uit of je bijvoorbeeld Turk, een Marokkaan, een Bosniër of een Nederlander bent. De één vertelt veel moppen, de ander weinig.

In de enquête had ik ook vragen gesteld naar verhalen over bepaalde onderwerpen, zoals heksen, geesten, toverij en vliegende schotels. Veel van jullie hebben daar wel van gehoord, maar het is natuurlijk nog maar de vraag of iedereen er ook echt verhalen over zou kunnen vertellen. Eén verhaal-onderwerp, dat ik er natuurlijk met op zet tussen had gestopt, springt er duidelijk uit qua (on)bekendheid: het boze oog. Nederlandse leerlingen hebben daar in de meerderheid nooit

van gehoord, Marokkaanse, Turkse en Surinaamse leerlingen kenner der doorgaans genoeg verhalen over.

Nu hebben we de enquête niet alleen gehouden om achter zulke, soms toch wel "oppervlakkige", feitjes te komen. We hoopten ook dat leerlingen zich zouden opgeven voor vervolgonderzoek. Dat is inderdaad gebeurd, en we zijn nu bezig om leerlingen te interviewen over wat ze hebben ingevuld. We zijn begonnen met leerlingen die wonen in Lombok, Transvaal en omstreken.

Meestal begin ik – na een korte uitleg over het project en het interview – met de vraag over moppen vertellen. Als iemand veel moppen vertelt, wat voor soort moppen vertelt hij of zij dan het liefst? Niet zelden beginnen de geïnterviewde dan met wat onschuldige mopjes, zoals deze: *Wat is het verschil tussen een recht en een krom croissantje? De rechte heeft geen gevoel voor humor en de kromme ligt slap van het lachen.*

Nu is dit overigens een grappig raadsel, maar ook dit genre wordt door de meeste vertellers tot de mop gerekend. Een volgende vraag die ik vaak stel is of er ook weleens moppen worden verteld over andere etnische groepen. En natuurlijk gebeurt dat. Over Marokkanen bijvoorbeeld: Wat is een Marokkaan in een bushokje? Een schiettent

En over Turken: Wat is een kliko onder een stoplicht? Een turkendisco

Met name aan Marokkaanse en Turkse leerlingen vraag ik of er ook dergelijke moppen bestaan over Nederlanders. Het antwoord is meestal ja, maar als ik om voorbeelden vraag, blijft het regelmatig stil. Op er komen moppen in de trant van "Er waren een Turk, een Marokkaan en een Nederlander....." Waarin bijvoorbeeld de Turk aan het einde wint, en de Marokkaan en Nederlander de verliezers zijn. Maar zo'n mop is duidelijk minder agressief dan de twee bovenstaande. Zulke agressieve moppen blijken eigenlijk niet of nauwelijks over Nederlanders te worden gemaakt. Ja, de Nederlanders worden wel eens uitgemaakt voor kaaskoppen, maar daar blijft het dan toch wel bij.

Op de vraag of zulke moppen nu eigenlijk kwaadaardig bedoeld zijn, wordt meestal ontkennend geantwoord. Het is maar voor de gein, en niemand vindt echt dat er maar op Marokkanen geschoten moet worden, of dat Turken bij het vuilnis thuishoren (net zo min als iemand écht gelooft dat Belgen oerdom zijn). Sterker nog: allochtone jongeren vertellen die etnische moppen zelf ook, om elkaar te plagen of uit zelfspot. Toch is er wel sprake van een opvallende tendens: er worden gemakkelijker grappen gemaakt over "minderheidsgroepen" in de Nederlandse samenleving, dan over de dominante Nederlandse groep. Niet omdat Nederlanders er nu zo'n superieure cultuur op nahouden, maar misschien toch wel omdat de allochtonen jongens en meisjes zich deels ook Nederlands voelen. Of ze dat nu willen of niet: uit onze enquêtes en onderzoek blijkt dat allochtone jongeren (die in Nederland zijn geboren) veel meer Nederlandse eigenschappen hebben overgenomen dan hun ouders (en grootouders) hier. Uit onze interviews blijkt verder dat

Nederlanders vaak geen idee hebben wat het boze oog is. Maar bijvoorbeeld Turkse en Marokkaanse leerlingen komen al snel met allerlei verhalen aanzetten. Iemand die kwaad wil, die afgunstig is of die (uit jaloezie) veel complimentjes geeft, kan het boze oog hebben. Door zijn of haar blik kan hij of zij ziektes of ongeluk veroorzaken. Turkse vertellers zeggen dat het vaak om mensen gaat met blauwe ogen. Bij Marokkaanse vertellers doet de kleur van de ogen er niet toe. Een middel om het boze oog te bestrijden, is het dragen van een amulet. Turken dragen wel een blauw kraal-oogje aan een kettinkje, Marokkanen hebben wel een handje van Fatima (dochter van de profeet Mohammed) aan een ketting. In het handje is soms weer een oog te zien. Maar sommige vertellers bestempelen het dragen van een amulet als bijgeloof. Een vers uit de Koran zou bijvoorbeeld een betere bescherming bieden tegen het boze oog. En lang niet alle jonge vertellers zijn even overtuigd van het bestaan van het boze oog, al voegen ze daar soms wel aan toe: "Maar mijn tante is toch weleens zoiets overkomen....."

Het zijn vooral Marokkanen die veel verhalen kunnen vertellen over geesten: de djinns en djinnis (mannelijke en vrouwelijke geesten). Ze wonen vaak in een bepaald huis, of ergens in water. Sommige geesten zijn je goedgezind, maar andere kunnen je kwaad doen, als je ze niet goed behandelt. Het geloof in geesten kan niet zomaar worden afgedaan als bijgeloof. Liever spreken we wat minder neerbuigend over volksgeloof. Felt is dat het bestaan van geesten wordt bevestigd door de Koran.

Het is natuurlijk buitengewoon interessant om te zien welke verhalen mensen kunnen vertellen. Hun verhalen zeggen veel over hun

persoonlijkheid en over hun cultuur. Maar het is nog mooier als je kunt vaststellen dat er onderling tussen mensen met verschillende achtergrond sprake is van uitwisseling van verhalen. Want dat betekent dat de verschillende etnische groepen met elkaar communiceren. Zo vertelde een Nederlands meisje mij onlangs het volgende Marokkaanse verhaal:

Ik hoor die Marokkaanse meisjes wel vertellen : ja ,als je Marokko bent, dan zie je bij wijze van spreken de geesten over straat vliegen. Dat soort dingen hoor je dan vertellen. Ik heb zelf ook zo'n Marokkaans verhaal gehoord en onthouden. Dat moet in Marokko heel erg bekend verhaal zijn. Het ging over een flat waarin een heel arm gezin woonde. In de buurt van een w.c hoorde ze telkens een stem roepen help mij! Help mij ! Iedereen die die stem hoorde werd bang, en veel families zijn daardoor uit angst al op de vlucht geslagen. Toen was er op een keer zo'n gezin, dat was ook heel arm; dat was met een man en een vrouw en 4 kinderen. Nou, die gingen dus in dat huis wonen. Op zeker moment zei die man: ja wat heb ik te verliezen? Ik moet kijken wat het is, misschien is het wel echt iemand die in nood zit ofzo. Dus die man ging op onderzoek uit en toen zag hij daar een geest zitten van een man in een hele witte jurk. Die geest had twee emmers goud in zijn handen. En toen zij die geest : HELP MIJ! Die emmers zijn zo zwaar. Verlos me van deze emmers, dan zal ik zorgen, dat je niet meer in armoede leeft. Toen heeft die man de emmers gepakt. Dankzij die emmers werd de man plotseling rijk en hij is ook rijk gebleven, want elke keer als hij wat van het goud uitgaf werd het vanzelf weer bijgevuld, wat eraf ging , kwam er ook gelijk weer bij. Dat schijnt een heel bekend verhaal te zijn in Marokko. Ik heb het horen vertellen door een

Marokkaans meisje uit groep 8 van de basisschool

Dit alles betekent niet dat Nederlandse vertellers alle volksgeloof hebben afgezworen. Ik had gehoopt om allerlei verhalen te horen over onderwerpen als hekserij, toverij en spokerij. Maar dat viel tegen. De Nederlanders weten wel waar ik het over heb, maar komen zelden spontaan met allerlei vertellingen. Maar dankzij de interviews ben ik toch op "bovennatuurlijke" onderwerpen terecht gekomen, die onder jongeren nog blijken te leven. Het betreft verhalen over- wat ik voor het gemak maar noem 'glaasje draaien en over de spiegelheks.

In beide gevallen zouden bovennatuurlijke wezens opgeroepen worden. Glaasje draaien doet men in gezelschap. Cijfers en de letters van het alfabet worden in het rond op tafel neergelegd, en iedereen legt een vinger op een omgekeerd glas in het midden. Vervolgens roept men een geest op, die men vragen kan stellen. Het glas schuift op onverklaarbare wijze langs de letters en cijfers en geeft zodoende antwoorden op de vragen. Hetzelfde kan je ook doen met een speciaal bord of met een pendel. De vertellers benadrukken nogal eens dat "glaasjedraaien" een gevaarlijke bezigheid en dat je het maar beter niet kan doen.

Datzelfde geldt voor het oproepen van de spiegelheks. Je moet dan voor een spiegel gaan staan met je ogen dicht en bijvoorbeeld 13 keer "Bloody Mary" zeggen. Als je dan je ogen opent, zie je een beeld uit je toekomst, of zie je een gestalte van de opgeroepen spiegelheks en dan mag je niet lachen of gillen.

Een ander spiegelswezen dat om middernacht opgeroepen zou kunnen worden "Candyman" wiens naam je 12

maal moet uitspreken. Alle vertellers tot nu toe blijken dit verhaal alleen van horen zeggen te kennen. Niemand blijkt het te hebben aangedurfd, om het ritueel te voeren: te gevaarlijk.

Verhalen kunnen ons via een omweg veel leren over wat we denken, vrezen en geloven. In verhalen kun je soms denkbeelden en ideeën kwijt, die je rechtstreeks niet altijd kunt zeggen. Verhalen kunnen getuigenis afleggen van allerlei waarden en normen, (voor) oordelen (geloofs) overtuigingen en wensdromen. Blijkens de interviews worden moppen en sterke verhalen nog het gemakkelijkst verteld. Maar ook favoriete sprookjes kunnen de onderzoekers zicht geven op de verlangens van de vertellers. Bijvoorbeeld het verlangen van de onaanzienlijke naar erkenning en beloning. Dat bleek toen een leerlinge ging uitleggen waarom Assepoester en Vrouw Holle tot haar favoriete sprookjes behoren.

(N. B. : Wie zit te springen om een interview over verhalen, kan me bellen: 020-4628558 of emailen : Theo.Meder@Meertens.knaw.nl)